

ARTA ILUMINATULUI ARTIFICIAL ÎN COLECȚIA MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Lavinia Carmen Avram

Încă din cele mai vechi timpuri, oamenii au sesizat importanta luminii produse cu ajutorul focului. Necesitatea și dorința omului de a-și continua activitatea într-un loc lipsit de lumina produsă de soare sau de lună, l-a stimulat pe acesta să găsească singur o posibilitate de a produce lumină și de a-și perfecționa mijloacele și metodele de iluminat ca urmare a descoperirii focului.

După descoperirea focului, omul l-a luat și l-a dus în locuința sa – peștera, unde l-a întrebuințat și păstrat ca pe o comoară divină.

Omul a folosit focul atât ca mijloc de încălzit și iluminat, cât și ca mijloc de semnalizare de la mare distanță.

Primul instrument folosit de om pentru iluminat a fost „*aprinderea unei crengi*”. Așa a luat naștere torța, care avea să servească drept mijloc de luminat secole de-a rândul.¹ După ce a constatat proprietățile capilare ale fibrelor vegetale sau animale, omul a creat și apoi utilizat opaițul cu combustibil lichid și fitil.

La început primele forme de lămpi erau simple obiecte luate din natură și adaptate scopului dorit, cum ar fi: scoici, carapace, fragmente de calotă craniană, etc.; orice putea păstra grăsimea animală sau uleiurile minerale în care ardea o meșă din fibre vegetale.²

Cel mai utilizat material în realizarea pieselor de iluminat, a lămpilor în mod special, a fost lutul, un material cu o plasticitate ridicată și posibilități de prelucrare multiple.

Folosirea grăsimii de animale ca și combustibil, și a fibrelor vegetale sau animale pentru a forma fitilul, a constituit premisa apariției primelor lumânări.³ Astfel putem spune că lumânarea a fost întrebuințată încă de pe vremea romanilor.

Datorită faptului că lumânarea ardea mai încet, aproape fără fum și miros, comparativ cu lampa cu grăsime, oferind o lumină mult mai frumoasă și mai deschisă la culoare, aceasta a început a fi folosită din ce în ce mai mult.

¹ Alexandru, Cebuc, „Contribuții la istoricul iluminatului din capitală până în anul 1900”, în *București. Materiale de istorie și Muzeografie*, II/1965, p.92.

² Cristian-Aurel, Roman, *Piese de iluminat în epoca romană. Dacia Porolissensis*, Cluj, 2005, p.26.

³ *Ibidem*.

Nevoile de iluminat, alimentarea altarelor cu lumânări, ca și numeroasele sigilii pentru diferite oficialități sau societăți, a dat naștere unui meșteșug important pentru acele timpuri, un meșteșug numit *lumânăritul*.⁴

O dată cu apariția de noi tehnici de prelucrare a unei materii prime (roci, metale, lemn), totalitatea instrumentelor destinate iluminatului se va diversifica și el, iar formele vor exploda într-o varietate nemaîntâlnită.

Scurt istoric

Anticii împărțeau aceste ustensile în două mari categorii: *lampas* și *lychmus*.

În categoria *lampas* sursele includ piesele care produc lumină prin combustia materiilor solide (lemn, ceară, sulf). Dintre acestea cel mai vechi și cel mai utilizat a fost *torța*.

Din secolul al IV-lea a. Chr. și de-a lungul epocii elenistice se adoptă soluții pentru îmbunătățirea iluminatului, astfel apare torța cu flăcări multiple.⁵

Folosită și de etrusci și de romani, torța va fi înlocuită de imitații realizate în metal, datorită preferințelor acestora de arderea materialelor grase (ulei, seu, smoală). Utilizarea preponderentă a materialelor grase va duce la folosirea unui alt tip de ustensilă pentru iluminat – *lumânarea*.

Ulterior, folosirea pe scară largă a lumânărilor, va fi înlocuită de un nou instrument de iluminat – *opaițul*. Acesta folosește ca și combustibil materii grase lichide. Opaițul este un obiect portabil, dotat cu un rezervor concav pentru adăpostirea combustibilului și a fitilului.⁶ În Antichitate este probabil cel mai important obiect de iluminat, atât din punct de vedere al răspândirii spațio-temporale, cât și din punct de vedere al repertoriului morfologic și imagistic oferit.⁷

Lychmus este o categorie care cuprinde toate instrumentele care produc lumină prin arderea unui fitil înmuiat în ulei sau grăsime.⁸

De la apariția lor, *opaițele* au suferit variate schimbări morfologice, care au impus trei procedee de realizare: cu mâna, la roata olarului și cu ajutorul tiparului. Materialele folosite la realizarea lor au fost, deasemenea, variate: piatra, lutul ars, faianța, sticla, marmura, aurul, argintul, bronzul,

⁴ Ștefan, Pascu, *Meșteșugurile din Transilvania până în secolul al XVI-lea*, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954, p.221.

⁵ Cristian-Aurel, Roman, *op.cit.*, pp.26 –28.

⁶ Laurent, Chrzandovaski, *Lumen est omen. Arta, istoria și spiritualitatea iluminatului artificial*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2013, p.56.

⁷ *Ibidem*, p. 28 – 29.

⁸ *Ibidem*.

fierul, etc. Acest fapt a permis artiștilor să-și manifeste spiritul creator și simțul estetic.⁹

Crete pentru a permite torțelor sau lumânărilor să fie deplasate sau poziționate în locurile dorite, sfeșnicele sunt cele mai simple forme de „portflacăra”.

Formele evoluează, astfel că, în perioada elenistică, apar candelabrele înalte pentru lumânări.¹⁰

Lanternă este un instrument complex care are scopul de a proteja „lumina pe care o transportă”. Realizată sub formă paralelipipedică în care era introdusă flacăra sau lumânarea, aceasta putea fi descoperită sau acoperită cu un capac perforat ce permitea ventilația necesară flăcării.¹¹ Aceasta era utilizată mai ales în spațiul deschis, cum ar fi iluminatul străzilor, despre care până la sfârșitul secolului al XVIII-lea nici nu putem vorbi. Străzile o dată cu căderea serii erau cuprinse de o beznă completă, chiar și marile orașe fiind lipsite, până în jurul anului 1700, de lumină. Populația se închidea seara în locuințe și numai nobilii puteau ieși, datorită faptului că erau însoțiți de ostași înarmați și de purtători de făclii.¹²

Putem spune că lumea romană este cea care produce, comercializează și utilizează un instrument de iluminat – lampa – la nivel extins. În sensul convențional al cuvântului, lampa, pe lângă rezervorul care adăpostește combustibilul, acesteia i se adaugă un cioc, în calitate de suport al fitilului. Pentru ca acesta din urmă să fie eficient, trebuie să aibă în același timp o bună capilaritate, care să permită conducerea progresivă a combustibilului către flacăra, dar și o slabă combustie proprie, care să îi asigure o durată ideală de funcționare.¹³ Acest instrument devenit un „bun al tuturor”, poate sta pe scara istoriei alături de becul cunoscut astăzi.

Piese de iluminat au fost folosite nu doar pentru iluminatul propriu-zis (în spații unde lumina naturală nu pătrundea - subterane), ci și ca instrumentar religios folosit cu ocazia celebrării unei căsătorii, a unui botez, sau în cazul comemorării unui răposat (în trecut s-a folosit torța, astăzi locul acesteia a fost luat de lumânare).

Concluzionând putem spune că de la apariție și până în perioada modernă, obiectele de iluminat europene manifestă o varietate cvasi-infinită de forme și materii. Ele merg în pas cu moda și se adaptează mijloacelor pe care consumatorii le au la îndemână.

⁹ *Ibidem*, p.29 – 30.

¹⁰ *Ibidem*, p.57.

¹¹ *Ibidem*, p.60.

¹² Alexandru, Cebuc, *op. cit.*, p.98.

¹³ Laurent, Chrzandovaski, *op. cit.*, p. 57.

În colecția Muzeului de istorie din Sighișoara există un număr de aproximativ 56 de obiecte de iluminat, fiecare cu specificul său. Cele 10 piese de iluminat prezintă varietatea colecției, dar și frumusețea ei. Ele ne dovedesc eforturile pe care omul le-a depus pentru dezvoltarea iluminatului artificial.

**The art of artificial lighting
through the collection of the History Museum in Sighisoara
(Abstract)**

From the appearance to the modern period, European lighting objects manifest a quasi-infinite variety of shapes and materials. They keep up with fashion and adapt to the means available to consumers.

In the collection of the History Museum in Sighisoara there are approximately 56 lighting objects, each with its own specificity. The 10 pieces of lighting present the variety of the collection, but also its beauty. They prove to us efforts that man has made for the development of artificial lighting.

Cuvinte cheie: lumină, torță, lumânare, sfeșnic, lanternă, felinar.

Key words: the light, torch, candle, candlestick, street lamp.

1. SFEȘNIC

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XIX-lea;

Material: tinichea;

Dimensiuni: lățime: 10cm;
înălțime: 13cm;

Descriere: sfeșnic de masă, cu spațiu pentru lumânări, din tinichea. Dispozitivul este prevăzut cu sistem pentru reglarea înălțimii lumânării, soclu și toartă în formă de coadă șobolan.

NI 506

2. SFEȘNIC

Zona: Transilvania;

Datare: a două jumătate a secolul al XIX-lea;

Material: lemn, fier;

Dimensiuni: lățime: 9cm; înălțime: 20cm;

Descriere: sfeșnic de masă cu suportul din lemn și gratie din sârmă. Dispozitivul este prevăzut cu sistem pentru reglarea înălțimii lumânării, soclu și toartă în formă de coadă șobolan.

NI 581

3. SFEȘNIC

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XIX-lea;

Material: fier;

Dimensiuni: înălțime: 13,5 cm;

Descriere: sfeșnic cu oglindă (lipsește oglinda) din fier făurit și tablă din fier; baza are trei piciorușe.

NI. 595

4. SFEȘNIC

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XVII-lea;

Material: alamă;

Dimensiuni: lățime: 22cm;
înălțime: 30cm;

Descriere: sfeșnic cu clopoțel, din alamă, cu două brațe; pe suport apare inscripția: *STEPANI SCHIFTER 1651*.

NI. 1276

5. SFEȘNIC

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XVII-lea – al XVIII-lea;

Material: bronz;

Dimensiuni: lățime: 13cm;
înălțime: 19,5cm;

Descriere: sfeșnic de masă; din bronz; sub formă de statueta, care a purtat în prealabil o pălărie din tablă (astăzi este lipsă) și în mâna dreaptă un obiect necunoscut (probabil o baghetă). În mâna stângă este suportul pentru lumânare.

NI. 1497

NI. 3081

6. FELINAR

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XVIII-lea;

Material: tablă, sticlă;

Dimensiuni: înălțime: 13,5cm;

Descriere: felinar de mână din tablă, cu corpul circular prevăzut cu sticlă pe ambele părți. În interior se găsește un singur suport pentru lumânare. Felinarul este decorat prin decupare și prevăzut cu dispozitiv pentru prindere.

7. LANTERNĂ DE CĂLĂTORIE

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XX-lea;

Material: tablă;

Dimensiuni: înălțime: 15cm;

Descriere: lanternă mică, din tablă, prevăzută cu dispozitiv de prindere. În interior se găsește un singur suport pentru lumânare. În partea de sus este decorată prin decupare.

NI. 3091

NI. 3093

8. LANTERNĂ

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XX-lea;

Material: fier forjat;

Dimensiuni: lățime: 11cm, înălțime: 26cm;

Descriere: lanternă din tablă, cu suport de prindere în partea de sus și cu o ușă prin care se așază lumânarea. În interior se găsește un singur suport pentru lumânare. Lanterna este decorată în întregime prin decupare.

9. SFEȘNIC

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XIX-lea;

Material: lemn;

Dimensiuni: înălțime: 85cm;

Descriere: sfeșnic din lemn de tei pe care se punea lumânarea la efectuarea ritualului religios. Stâlpul are o bază rotundă cu patru piciorușe și este ornamentat cu flori roșii și albe pe fond roșu și albastru. Sfeșnicul simbolizează pe Iisus, dătătorul și purtătorul de lumină.

NI 3217

FNI

10. SFEȘNIC

Zona: Transilvania;

Datare: secolul al XX-lea;

Material: fier;

Dimensiuni: înălțime: 7cm;

Descriere: sfeșnic din fier pentru lumânare de ceară încolăcită sub forma unei spirale. Baza este rotundă și prevăzută cu trei piciorușe și o coadă cu rol de toartă. În partea de sus este o foarfecă care prinde capul lumânării.

